

แม่ชีไทยกับบทบาทที่หลากหลาย

The Thai Nuns with Diverse Roles

รุจิเรข เทพอารยางกุล*

Rujirek Theparrayangkul

นักศึกษาสาขาพุทธศาสนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Master of Arts Program in Buddhist Studies Faculty of Liberal Arts Thammasat University

มนตรี สิริโรจนานันท์**

Montree Sirarajananan

สาขาพุทธศาสนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ประเทศไทย

Arts Program in Buddhist Studies Faculty of Liberal Arts Thammasat University, Thailand

Email: Rujirek.th@gmail.com

Received: August 07, 2023

Revised: November 15, 2023

Accepted: November 17, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งหมายที่จะนำเสนอเรื่องราวของแม่ชีในด้านบทบาททางพระพุทธศาสนา และความสัมพันธ์อันดีในบทบาทของแม่ชีที่มีให้กับสังคม ภายใต้บริบทที่ถูกจำกัดทางสถานภาพที่ไม่แน่ชัดระหว่างนักบวชกับอุบาสิกา แม้ว่าประเด็นดังกล่าวจะก่อให้เกิดอุปสรรคและมีผลกระทบต่อบทบาทของแม่ชี แต่แม่ชีก็ยังคงพยายามทำหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่ และก้าวข้ามข้อจำกัดดังกล่าว ทำให้แม่ชีมีผลงานและมีบทบาทอันหลากหลายที่สังคมยอมรับมากขึ้น ซึ่งก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าโครงสร้างทางการปกครองและการได้รับการเกื้อกูลจากคนในสังคม มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่และความก้าวหน้าต่อการปฏิบัติในเชิงนักบวชทางศาสนาอย่างมาก นั่นหมายถึงศาสนาไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างเป็นเอกเทศจากความเป็นจริงในสังคม ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าสังคมไทยจะยอมรับและสร้างมาตรฐานทางจริยธรรมอย่างเป็นธรรมให้กับแม่ชีมากขึ้น

คำสำคัญ: แม่ชีไทย; บทบาท; หลากหลาย

* นางสาวรุจิเรข เทพอารยางกุล Miss Rujirek Theparrayangkul นักศึกษาปริญญาโท สาขาพุทธศาสนศึกษา Master of Arts Program in Buddhist Studies คณะศิลปศาสตร์ Faculty of Liberal Arts มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ Thammasat University

** ผศ.ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์ Asst.Prof.Dr.Montree Sirarajananan ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

Abstract

This article aims to present the story of nuns in their role in Buddhism and their good relationship with society. Despite the obstacles and impacts on the role of the nun, the nuns continue to do their best to fulfill their duties and overcome such restrictions. As a result, nuns have more work and roles that are accepted by society, which is undeniable that the social structure and support of the people in society benefit from this. It greatly influenced the well-being and progress of religious clergy practice. That means religion cannot exist independently of the reality in society. We hope that Thai society will accept and create fairer ethical standards for nuns.

Keywords: Thai Nuns; roles; Diverse

บทนำ

การบวชในพระพุทธศาสนาเถรวาทถือเป็นการสืบทอดอายุของพระพุทธศาสนาให้ยืนยาว โดยพระพุทธเจ้าได้เปิดโอกาสให้กับทุกคนสามารถบวชได้โดยไม่จำกัดเพศ และไม่ว่าจะเป็นเพศหญิงหรือเพศชายทุกคนก็สามารถที่จะบรรลुरुธรรมได้อย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่าในครั้งพุทธกาลมีภิกษุณีหลายรูปที่มีความรู้ความสามารถอันเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา และได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าให้เป็น “เอตทัคคะ”^๑ แต่ตลอดช่วงระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน ผู้หญิงได้รับโอกาสในเรื่องของการบวชภิกษุณีเรื่อยมา จนกระทั่งขาดหายไปจากประเทศศรีลังกา เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๖^๒ เนื่องจากว่าพระพุทธศาสนาสายเถรวาทมีความเห็นว่า ไม่มีภิกษุณีที่จะสามารถบวชให้ได้ตามหลักพระธรรมวินัย ที่บัญญัติถึงการบวชภิกษุณีจะต้องมาจากสงฆ์ทั้งสองฝ่าย จึงทำให้ในปัจจุบันนี้ ไม่สามารถบวชภิกษุณีในสายเถรวาทได้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ.ปยุตฺโต) ได้แสดงทัศนะของทางออกในประเด็นนี้ว่า หากต้องการบวชเป็นภิกษุณี ซึ่งก็พอที่จะบวชได้อยู่ แต่เป็นภิกษุณีมหายาน ภิกษุณีเถรวาทซึ่งเคยมี แต่ได้สูญไปแล้ว”^๓ ซึ่งให้เห็นว่าการบวชภิกษุณีสายเถรวาทไม่สามารถที่จะรื้อฟื้นขึ้นมาได้อีก ด้วยเหตุนี้ทำให้ผู้หญิงที่สนใจในการปฏิบัติเพื่่อมุ่งตรงต่อมรรคผลนิพพานที่มีความประสงค์อยู่ในขนบธรรมเนียมของเถรวาท จึงได้ดำเนินแนวทางชีวิตในรูปแบบของการบวชเป็นชีแทน เรียกได้ว่าเป็นสถานะใหม่ที่เกิดจากการประกอบสร้างเพื่อให้สังคมนักบวชดำเนินต่อไปได้

^๑ องค์กร. (ไทย) ๒๐/๒๓๕-๒๔๗/๓๐-๓๑.

^๒ เดือน คำดี, “การรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ของฝ่ายเถรวาท,” วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๓ (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๕๑) : ๖.

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), *ตอบ ดร.มาร์ติน พุทธวินัยถึงภิกษุณี*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: วัตถุมงคลเวศกวัน, ๒๕๕๔), หน้า ๓๒๘.

หนังสือพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พุทธศักราช ๒๕๕๙ ได้ให้ความหมายว่า ชี คือ นักบวช หญิงถือบวช อุบาสิกาที่นุ่งขาวห่มขาวโกนผม โกนคิ้ว ถือศีล อาศัยอยู่วัดหรือตามสำนักมากกว่าที่จะอยู่บ้านเรือน ดำรงตนอยู่ในศีล ๘ หรือศีลอุโบสถ เพื่อควบคุมตนไม่ล่วงละเมิดต่อผู้อื่น โดยศีล ๘ ของแม่ชีจะยึดตามหลักที่พระพุทธเจ้าบัญญัติในหลักกรรมวินัย ที่วางไว้สำหรับฆราวาสผู้ปฏิบัติธรรมอันประกอบด้วย

- ๑) เว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง และไม่ใช้ให้ผู้อื่นฆ่า
- ๒) เว้นจากการฉ้อฉลของผู้อื่นด้วยตนเอง และไม่ใช้ให้ผู้อื่นลักฉ้อ
- ๓) เว้นจากอสัถยกรรมอันเป็นฆาตึกแก่พรหมจรรย์
- ๔) การละเว้นจากการพูดเท็จ คำไม่จริงและคำล่อลวงอำพรางผู้อื่น
- ๕) การละเว้นจากการดื่มสุราและเมรัยเครื่องดองของเมาทำใจคลั่งไคล้ต่าง ๆ
- ๖) การละเว้นจากการบริโภคอาหารในยามวิกาล (ตั้งแต่เที่ยงไปแล้วจนถึงอรุณขึ้นใหม่)
- ๗) การละเว้นจากการดู ฟัง ฟ้อนรำขับร้อง และประโคมเครื่องดนตรีต่าง ๆ และดูการเล่นที่เป็นข้าศึกแก่กุศล ทัดทรงตกแต่งร่างกายด้วยเครื่องประดับและดอกไม้ของหอม เครื่องทาเครื่องย้อมผัดผิวให้งามต่าง ๆ

๘) การละเว้นจากนันทนอนเหินเดียวดั่ง ที่มีเท้าสูงเกินประมาณ และที่นั่งที่นอนสูงใหญ่ภายในสำนัสนและสำลีสานสนอันวิจิตรไปด้วยลวดลายงามด้วยเงินทองต่าง ๆ^๕

ในปัจจุบันจะพบว่าแม่ชีผู้ที่นุ่งขาวห่มขาวจะมีทั้งแม่ชีที่ปลงผม และแม่ชีที่ไม่ได้ปลงผม ความแตกต่างของแม่ชี ๒ ประเภทนี้จะอยู่ที่ศีลในการปฏิบัติ กล่าวคือ แม่ชีที่ปลงผม จะเป็นแม่ชีที่ถือศีล ๘ และอาศัยอยู่ที่วัดหรือสำนักตลอดระยะเวลาของการบวช แต่แม่ชีที่ไม่ได้ปลงผม นั้น ความจริงแล้วมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ชีพราหมณ์โดยจะถือศีล ๘ เฉพาะวันพระ หรือโอกาสพิเศษตามความสมัครใจ และอาศัยอยู่วัดหรือสำนักเพียงแค่ชั่วคราวในช่วงระยะใดเวลาหนึ่งเท่านั้น สำหรับเหตุผลของการบวชก็จะมี ความแตกต่างกันไป สุขใจ พุทธวิเศษ ได้สรุปถึงสาเหตุที่ทำให้สตรีออกบวชเป็นชี ไว้ว่า

- ๑) เหตุผลส่วนตัวด้านความเชื่อในเรื่องของอำนาจเหนือธรรมชาติ
- ๒) ต้องการความสงบไม่ยุ่งเกี่ยวกับโลกภายนอก
- ๓) ต้องการช่วยเหลือศาสนาและสังคม
- ๔) ศรัทธาอยากได้กุศลจึงสละความสุขส่วนตัว มุ่งเข้าหาทางธรรม
- ๕) ต้องการที่พึ่งทางกายและใจ^๖

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก, ๒๕๕๙), หน้า ๘๔.

^๕ อัง.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๒๘๖-๒๘๗.

^๖ สุขใจ พุทธวิเศษ, “สถานภาพและบทบาทของแม่ชีในสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๕๐-๕๔.

การสละเพศฆราวาสเพื่อเข้าสู่สถานะของการเป็นชี ถูกพบตั้งแต่สมัยสุโขทัยตามหลักฐานการบันทึกของชาวต่างชาติที่เข้ามาเยือนประเทศไทย โดยบันทึกส่วนใหญ่จะให้รายละเอียดในส่วนของลักษณะแม่ชีที่โกนศีรษะนุ่งขาวห่มขาว อยู่อาศัยบริเวณใกล้เคียงกับวัด มีหน้าที่ปรนนิบัติพระสงฆ์ สวดมนต์และเจริญภาวนา แต่ก็ไม่ได้ปรากฏรูปแบบการบวชที่ชัดเจน ถึงแม้ข้อมูลการบันทึกต่าง ๆ จะมีไม่มาก แต่ก็ทำให้รู้ได้ว่าแม่ชีอยู่คู่กับพระพุทธศาสนาในประเทศไทยมาอย่างช้านาน กระนั้นแม่ชีกลับไม่ได้อยู่ในโครงสร้างของกรมศาสนา และทักษะของหน่วยงานรัฐที่มีต่อสถานภาพของแม่ชียังไม่สามารถหาข้อสรุปในทิศทางเดียวกันได้ ทำให้สถานภาพของแม่ชียังคงมีความลึกลับระหว่างนักบวชกับอุบาสิก

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีความเห็นว่า นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทย นักบวชในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีแต่พระภิกษุและสามเณรเท่านั้น และตามหลักพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลได้แบ่งพุทธบริษัทเป็น ๔ ประเภท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และทั้ง ๔ ประเภทนี้ สามารถแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่มใหญ่ คือ

๑) กลุ่มบรรพชิตหรือนักบวช ได้แก่ ภิกษุ (สามเณร) ภิกษุณี (สามเณรี) จะต้องได้รับการบรรพชาอุปสมบทและรักษาศีล (พระวินัย) ตามพุทธบัญญัติที่ทรงกำหนด

๒) กลุ่มคฤหัสถ์หรือฆราวาส ได้แก่ อุบาสกและอุบาสิกา รักษาศีล ๕ หรือ ศีล ๘ หากมีศรัทธาก็สามารถรักษามากกว่านี้ก็ได้ แต่ไม่ถือเป็นบรรพชิต เพราะไม่มีพุทธบัญญัติเกี่ยวกับการบวชประเภทนี้ ในส่วนของแม่ชีก็ไม่มีพุทธบัญญัติเกี่ยวกับการบวชไว้เช่นกัน ดังนั้น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงถือว่าแม่ชี ผู้หญิงที่โกนผมและคิ้ว นุ่งขาวห่มขาว จัดอยู่ในกลุ่มคฤหัสถ์^๗ จะเห็นว่า สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเน้นย้ำพุทธบัญญัติที่ไม่มีปรากฏเกี่ยวกับแม่ชี และต้องการยึดถือหลักตามพุทธบัญญัติเท่านั้น ไม่สามารถเปลี่ยนหรือปรับเป็นอื่นได้อีก ดังนั้น นักบวชควรเป็นไปตามพุทธบัญญัติ อันได้แก่ ภิกษุ (สามเณร) ภิกษุณี (สามเณรี) ถ้ายึดตามหลักการที่กล่าวมานี้เท่ากับว่าปัจจุบันนี้ ไม่มีที่ว่างให้กับนักบวชที่เป็นผู้หญิงเลย

ในขณะเดียวกันคณะกรรมการกฤษฎีกา^๘ กลับมีการวินิจฉัยตรงกันข้ามกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยเห็นว่าแม่ชี เป็นนักบวช หากยึดตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ซึ่งได้กำหนดความหมายของคำว่านักบวช คือ ผู้ที่ได้เข้าพิธีบวชตามลัทธิทางศาสนาต่าง ๆ เช่น ภิกษุ สามเณร บาทหลวง การเข้าพิธีบวชดังกล่าวจึงหมายถึงการเข้าพิธีบวชตามหลักศาสนา หรือ ตามความเชื่อของบุคคลที่มีต่อลัทธินั้น ๆ ซึ่งพบว่าสถาบันแม่ชีไทยและมูลนิธิแม่ชีไทยได้วางกฎระเบียบเกี่ยวกับการบวชโดยมีขั้นตอนคือ พระภิกษุจะเป็นผู้บวชให้ และผู้ขอบวชจะต้องกล่าวคำขอบวชต่อหน้าพระภิกษุ เมื่อพระภิกษุบวชให้

^๗ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, บันทึกสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา เรื่องสิทธิเลือกตั้งของชีและแม่ชีตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, (เรื่องเสร็จที่ ๑๕๔๔/๒๕๕๖, ๒๕๕๖), หน้า ๑ - ๒.

^๘ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, บันทึกสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา เรื่องสิทธิเลือกตั้งของชีและแม่ชีตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, หน้า ๓ - ๔.

เรียบร้อยแล้วนั้นจะออกใบรับรองการบวชให้แก่แม่ชี เพื่อใช้เป็นหลักฐานในการขอสุทธิบรรณ ด้วยเหตุนี้ คณะกรรมการกฤษฎีกาจึงมีความเห็นว่า การเป็นแม่ชีต้องผ่านพิธีการบวชกับพระภิกษุและมีการกล่าวคำขอบวช ถือได้ว่าการดำเนินงานดังกล่าวเป็นการเข้าพิธีบวชแล้ว ฉะนั้นข้อสรุปของคณะกรรมการกฤษฎีกา แม่ชี คือ นักบวช ประเด็นดังกล่าวก็ยังคงเป็นที่ถกเถียงอยู่ในสังคมต่อไป

เมื่อสถานภาพของแม่ชีไม่มีความชัดเจน ทำให้แม่ชีขาดโอกาสและสิทธิประโยชน์ในสิ่งที่แม่ชีควรจะได้รับ และยังส่งผลให้คนในสังคมมีทัศนคติกับแม่ชีไม่ค่อยจะสู้ดีเท่าไร บ้างมองว่าแม่ชีคือผู้ที่หมดหวังกับชีวิต ไม่สามารถแสวงหาความสุขจากทางโลกได้ และแม่ชีไม่มีอาชีพเพราะขาดการศึกษา จึงมาอาศัยวัดเป็นที่พักพิง^๙ ทำให้เกิดวาทกรรมที่คนในสังคมมองแม่ชีว่า คือผู้ที่อกหัก หลกลอย คอยงานสังฆารเสื่อม หรือคนที่มีปัญหาชีวิตเข้ามาอาศัยวัดพักพิงเท่านั้น เรียกว่าเป็นค่านิยมของรูปแบบความเชื่อที่เกี่ยวกับการบวชของสตรีในเพศนักบวชของแม่ชีให้เป็นไปอย่างจำกัด^{๑๐}

ดังนั้น บทบาทของแม่ชีเป็นสิ่งที่สำคัญที่ทำให้ภาพลักษณ์ของแม่ชีดีขึ้นมาได้ และนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ให้คนในสังคมยกย่องเกื้อกูลแม่ชีเช่นเดียวกับนักบวชประเภทอื่น ด้วยเหตุนี้ทำให้แม่ชีพยายามที่จะพัฒนาตนเองเพิ่มขึ้น ทั้งการศึกษาทางโลกและการศึกษาทางธรรม เพื่อคาดหวังว่าความรู้ความสามารถดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ให้กับแม่ชีทั้งต่อตนเอง และต่อสังคมต่อไป

บทความนี้จึงมุ่งศึกษาบทบาทของแม่ชีและการนำเสนอภาพลักษณ์ของแม่ชีในฐานะคนชายขอบของศาสนา โดยวิธีการศึกษาจะเป็นการค้นคว้าผ่านงานเอกสาร การลงพื้นที่เพื่อสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ โดยหวังว่าสังคมไทยจะยอมรับแม่ชีมากขึ้น และสร้างความตระหนักรู้ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีทัศนคติที่ดีและสร้างทิศทางการเป็นรูปธรรมต่อสถานภาพของแม่ชีเพื่อนำไปสู่การพัฒนาสถานภาพและคุณภาพชีวิตของแม่ชีให้เกิดความเหมาะสมต่อไป

บทบาทของแม่ชีไทยในอดีต

จากการค้นพบข้อมูลที่ถูกบันทึกโดยชาวชาติพบว่า นับตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยอยุธยาบทบาทส่วนใหญ่ของแม่ชีจะสวดมนต์ ไหว้พระ และปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวการปฏิบัติเช่นเดียวกับพระสงฆ์ นอกจากนี้แม่ชียังเป็นผู้ช่วยพระสงฆ์ในการทำพิธีกรรมทางศาสนาอีกด้วย

บันทึกในสมัยสุโขทัย เจ ชูตัน ได้เขียนถึงในจดหมายเหตุปี ค.ศ. ๑๖๓๙ (พ.ศ. ๒๑๘๒) นอกจากพระแล้วยังมีพวกนางชีสูงอายุกอาศัยในวัดใกล้กับโบสถ์ใหญ่ นางชีพวกนี้จะมาเป็นผู้ช่วยในพิธีกรรมต่าง ๆ ของพระในโรงธรรม ในการเทศน์ และในการสวดมนต์ ทุกคนต่างก็มาด้วยความสมัครใจทั้งสิ้น มิได้

^๙ ประคอง สิงหนาทนิตริภักดิ์, “บทบาทของแม่ชีไทยในการพัฒนาสังคม”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๖), หน้า ๔.

^{๑๐} มัลลิกา ภูมธนะ และคณะ, “พระพุทธศาสนาเถรวาท : สิทธิทางเพศกับการบวชในสังคมไทย”, วารสาร มจร กาญจนปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๔) : ๒๔.

มีการบังคับเป็นเกณฑ์ไว้แต่อย่างใด^{๑๑} โดยพิธีกรรมที่เป็นพุทธบัญญัติ เป็นพิธีการที่เกี่ยวกับวินัยสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติ การที่จะทำพิธีกรรมนั้นให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติ จะต้องปฏิบัติพิธีกรรมนั้น ๆ ตามที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติไว้ นั่นก็จะเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์เป็นหลัก แม้ชีก็จะมีหน้าที่ช่วยจัดเตรียมสิ่งของและดูแลความเรียบร้อยของสถานที่ทำพิธีกรรม

มาในยุคสมัยของอยุธยาถือว่าเป็นช่วงที่มีหลักฐานการบันทึกของชาวต่างชาติที่ทำให้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับบทบาทของแม่ชีเพิ่มมากขึ้น นิโกลาส์ แชรแอสได้บันทึกไว้ว่า

“สตรีชาวสยามรักเสรีภาพมากเกินไปกว่าที่จะยอมมอบตนอยู่ในสำนักเหมือนอย่างนางชีของเรา นางจะไปบำเพ็ญเพียรภาวนาที่ต่อเมื่อล่วงเข้าถึงวัยชราที่เบื่อหน่ายในโลกวิสัยแล้วเท่านั้น และน้อยรายนักที่จะอาสาสำนักนั้นออกมาประการหนึ่ง โดยที่พวกนางยังติดต่อกับพระสงฆ์องค์เจ้าอยู่เสมอ จึงได้กำหนดกฎเกณฑ์ให้สตรีบวชเป็นชีได้ ต่อเมื่ออายุล่วงเข้า ๕๐ ปีแล้วนั้น เพื่อป้องกันการครหา นางต้องโกนหัวโกนคิ้วอย่างพระภิกษุ และนุ่งขาวห่มขาว สีขาวนั้นถือว่าเป็นสีสุภาพสำหรับชนชาวสยาม ใช้ในโอกาสไว้ทุกข์และควรมีพิธีการสำคัญ ๆ พวกนางไม่ได้อยู่เป็นคณะในอาราม นางจากครอบครัวมารวมกันอยู่หมู่ละ ๓-๔ คนในที่ใกล้ ๆ วัด นางมิได้ปฏิบัติตนตามวินัยสงฆ์ทุกอย่าง ทั้งสวดมนต์ทุกวันและเจริญภาวนาเป็นเวลานาน ๆ อยู่ในโบสถ์ งานส่วนใหญ่ของนางคือปรณนิบัติพระสงฆ์ มีการจ้งหันถวายและช่วยเหลือกิจการด้านต่าง ๆ ด้วยการอวยทานอยู่เนืองนิจ นางไปเยี่ยมคนจนและคนเจ็บไข้ได้ป่วย และบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นอย่างเคร่งครัด ด้วยประการนี้ นางจึงได้รับสิทธิต่าง ๆ ทุกอย่างเท่า ๆ กันกับพระสงฆ์ และได้รับความนับถือโดยเท่าเทียมกัน ทุกคนต้องไหว้นางและพวกนางก็จะไหว้พระภิกษุและวัดวาอารามเท่านั้น เขาเรียกสตรีเหล่านี้ว่านางชี นางชี คือ นักบวชหญิง พวกนางมีตำแหน่งที่ต่างหากในโบสถ์ในศาสนพิธีต่าง ๆ มีผู้นิมนต์นางชีไปในงานศพพวกขุนนาง ซึ่งพวกนางก็ไปกันโดยระเบียบเป็นขบวน และในการไปงานเช่นนี้พวกนางก็จะได้รับของถวายเป็นจตุปัจจัยอย่างอุดมสมบูรณ์ทีเดียว”^{๑๒}

จะเห็นว่านอกจากแม่ชีในสมัยอยุธยาจะมีบทบาทคล้ายกับแม่ชีในสมัยสุโขทัยแล้วยังพบรายละเอียดเพิ่มเติมว่า แม่ชีได้มีการอุทิศตนเพื่อสังคมด้วย ไม่ว่าจะเป็นเยี่ยมเยียนคนจน หรือผู้ที่เจ็บป่วยด้วย ถือว่าเป็นงานสังคมสงเคราะห์อีกรูปแบบหนึ่ง แต่อาจจะไม่ได้มีระเบียบแบบแผนหรือเป็นทางการมากนัก ซึ่งก็เป็นไปในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยเกื้อกูลกันมากกว่า

^{๑๑} ปาริชาติ สุวรรณบุบผา, “แม่ชีกับการศึกษาในประเทศไทย”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: กลุ่มงานศาสนากับการเรียนรู้, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘.

^{๑๒} นิโกลาส์ แชรแอส, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, ๒๕๖๑), หน้า ๑๗๓ - ๑๗๔.

ดังนั้น แม่ชีในอดีตก็จะมี การสวดมนต์ไหว้พระ ทำวัตรเช้าเย็น และวิปัสสนากรรมฐาน นอกนั้น แม่ชีก็จะมีหน้าที่เพิ่มเติมแตกต่างกันไป เช่น ทำอาหารถวายพระ ดูแลจัดเตรียมดอกไม้ธูปเทียนสำหรับผู้ที่เข้ามาไหว้พระที่วัด ดูแลอาคารสถานที่ เป็นต้น ในปัจจุบันแม่ชีได้รับการพัฒนาและมีโอกาสในการศึกษาทางธรรมเพิ่มมากขึ้น โดยแม่ชีสามารถที่จะเรียนได้ทั้งธรรมศึกษา อภิธรรม และบาลี โดยการเรียนธรรมศึกษานั้นแม่ชีสามารถเรียนในวัดที่ตนสังกัด หรือหากพบว่าวัดที่ตนสังกัดไม่มีการเรียนการสอนแม่ชีสามารถเลือกไปเรียนที่วัดที่มีสำนักเรียนได้ตามความเหมาะสม การเรียนอภิธรรมและบาลีก็เช่นเดียวกัน พระสงฆ์ สามเณร และแม่ชีสามารถเรียนร่วมกันได้ โดยสามารถเรียนได้ที่วัด หรือสถานศึกษาทั่วไปที่เปิดการสอน เมื่อแม่ชีมีความสามารถและมีคุณสมบัติที่เหมาะสม แม่ชีก็สามารถพัฒนาตัวเองไปเป็นอาจารย์สอนศาสนาได้อีกด้วย การเปิดกว้างและให้พื้นที่แก่แม่ชีมากขึ้น ถือว่าเป็นสัญญาณที่ดีที่คนจะยอมรับและให้เกียรติแม่ชีในรูปแบบเดียวกัน

บทบาทของแม่ชีในสังคมไทยปัจจุบัน

เมื่อผู้เขียนได้ลงพื้นที่สำนักแม่ชีที่อยู่ในเขตภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคอีสาน พบว่าบทบาทของแม่ชีจะขึ้นอยู่กับสถานที่ที่แม่ชีอาศัยอยู่ ดังนั้นหากแบ่งประเภทของสำนักที่แม่ชีอาศัยอยู่ จะสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทด้วยกัน คือ (๑) แม่ชีที่อาศัยอยู่สำนักแม่ชีของวัด (๒) แม่ชีที่อาศัยอยู่สำนักแม่ชีที่ตั้งขึ้นเองเฉพาะแม่ชี

แม่ชีทั้ง ๒ ประเภทจะมีบทบาทหลักที่คล้ายกันคือ บทบาทด้านพระพุทธศาสนา เป็นบทบาทที่แม่ชีประพฤติปฏิบัติต่อพระพุทธศาสนาโดยตรงทั้งที่มีต่อตนเอง และต่อศาสนบุคคล ตามความหมายของคำว่านักบวช คือ ผู้สละเรือนเพื่อออกบวช ผู้ที่ผ่านขั้นตอนของการบวช และปฏิญาณที่จะประพฤติข้อวัตรปฏิบัติตามที่ศาสนากำหนด เพื่อให้เกิดผล หรือบรรลุเป้าหมายสูงสุดในการบวช^{๑๓} ดังนั้น ถึงแม้ว่าแม่ชีจะไม่ได้ถูกบัญญัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนามาในครั้งพุทธกาล แต่แม่ชีเกิดขึ้นเพื่อรองรับหรือแทนที่การบวชของภิกษุณีในประเทศไทย ด้วยเหตุนี้แม่ชีสามารถที่จะอยู่ในสถานะผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาและทำหน้าที่ได้เช่นเดียวกับพระภิกษุสงฆ์ ภายใต้เงื่อนไขและธรรมเนียมปฏิบัตินั้น หมายความว่าแม่ชีสามารถศึกษาเล่าเรียนปริยัติ และการปฏิบัติมุ่งเน้นวิปัสสนากรรมฐานตามหลักของพระพุทธศาสนาได้

ฉะนั้น ไม่ว่าแม่ชีจะอาศัยอยู่สำนักแม่ชีของวัด หรือสำนักแม่ชีที่ตั้งขึ้นเองเฉพาะแม่ชี แม่ชีจะมีกิจวัตรทางศาสนาในลักษณะเดียวกัน คือ ตอนเช้าแม่ชีจะต้องตื่นประมาณตี ๔ เพื่อมาทำวัตรเช้า ส่วนตอนเย็นแม่ชีก็จะมี การทำวัตรเย็นอย่างพร้อมเพรียงกัน ส่วนในช่วงระหว่างวันแม่ชีจะมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับรูปแบบและจุดประสงค์ของวัดหรือสำนักนั้น ๆ เป็นหลัก เช่น แม่ชีที่อาศัยอยู่สำนักแม่ชีของวัดที่เป็นวัดใหญ่ และเป็นวัดที่คนส่วนใหญ่นิยมเข้ามาทำบุญกันเป็นประจำ แม่ชีจะมีหน้าที่ตลอดทั้งวันเพื่อ

^{๑๓} ประคอง งามชัยภูมิ, “การวิเคราะห์ความเป็นนักบวชของแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔.

ดูแล และอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ที่เข้ามาเยือนวัด โดยจะมีการแบ่งหน้าที่ของแม่ชีตามจุดบริการที่แม่ชีจะต้องรับผิดชอบ เช่น จุดบริการดอกไม้ธูปเทียน แม่ชีจะต้องเตรียมดอกไม้ธูปเทียน พร้อมแนะนำและให้ข้อมูลกับผู้ที่เข้ามาไหว้พระ จุดขายเครื่องรางและของที่ระลึกจากทางวัด แม่ชีก็จะมีหน้าที่ให้ข้อมูลและขายให้กับผู้ที่สนใจ ส่วนแม่ชีที่ต้องรับผิดชอบฝ่ายอาคารสถานที่ ก็จะคอยสอดส่องความเรียบร้อยและทำความสะอาดอาคารและพื้นที่บริเวณวัด เป็นต้น สำหรับบางวัดที่คนเข้ามาทำบุญไม่มาก หรือคนนิยมเข้ามาทำบุญกันเฉพาะวันสำคัญทางศาสนา หน้าที่ส่วนใหญ่ของแม่ชีจะเป็นในเชิงของการดูแลศาสนบุคคลและศาสนสถาน เช่น ทำความสะอาดสถานที่ จัดเตรียมอาหาร และช่วยเหลือกิจการงานอื่น ๆ ของวัดตามที่พระสงฆ์มอบหมาย เวลาที่เหลือแม่ชีก็สามารถที่จะศึกษาเล่าเรียนปริยัติและฝึกปฏิบัติได้ สำหรับวัดที่เน้นการปฏิบัติ แม่ชีที่อาศัยอยู่สำนักแม่ชีของวัดในลักษณะนี้ จะมีบทบาทหลักคือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน โดยสามารถที่จะฝึกปฏิบัติได้ตลอดทั้งวันตามที่แม่ชีเห็นสมควร ซึ่งไม่จำเป็นต้องทำหน้าที่อื่นมากเกินไปกว่าการปฏิบัติ เช่นเดียวกับสำนักวิปัสสนากรรมฐานของสำนักแม่ชีที่ตั้งขึ้นเองเฉพาะแม่ชี ที่มุ่งเน้นให้แม่ชีในสำนักมีความก้าวหน้าในการปฏิบัติ ฉะนั้นแม่ชีในสำนักจะมีเวลาปฏิบัติได้อย่างเต็มที่ โดยไม่มีหน้าที่อื่นเข้ามารบกวน

จะเห็นได้ว่าบทบาทของแม่ชีมีลักษณะที่แตกต่างกัน และภาระหน้าที่ความรับผิดชอบก็มากน้อยต่างกันด้วย สิ่งเหล่านี้ส่งผลโดยตรงต่อการปฏิบัติของแม่ชีอย่างมาก แม่ชีที่อาศัยอยู่สำนักแม่ชีของวัด ถ้าหากไม่ใช่ลักษณะของวัดที่เน้นการปฏิบัติ บางครั้งแม่ชีก็จะมีงานภายในวัดตลอดทั้งวัน ส่งผลกระทบให้การปฏิบัติกรรมฐานของแม่ชีเป็นไปอย่างจำกัด เช่นเดียวกับการศึกษาปริยัติ ถ้าหากแม่ชีมีเวลาน้อย ก็คงเป็นเรื่องที่ยากที่จะสามารถหาเวลาเข้าเรียนได้ตามความคาดหวัง ฉะนั้นโครงสร้างการปกครองของวัดเป็นสิ่งที่สำคัญ

อีกหนึ่งบทบาทที่สำคัญสำหรับนักบวชทางพระพุทธศาสนา คือบทบาทในส่วนของพิธีกรรมทางศาสนา หรือ ศาสนพิธี หน้าที่ส่วนใหญ่จะเป็นของพระสงฆ์เป็นหลัก ซึ่งก็เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่พบเห็นได้ตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยแม่ชีที่อาศัยอยู่สำนักแม่ชีของวัด จะทำได้เพียงจัดเตรียมสิ่งของที่ประกอบพิธีกรรม และเป็นผู้ช่วยของพระสงฆ์ในงานพิธีเท่านั้น ในขณะที่แม่ชีประเภทอาศัยอยู่สำนักแม่ชีที่ตั้งขึ้นเองเฉพาะแม่ชี บางสำนักหัวหน้าแม่ชีจะเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และการนำสวดมนต์นั้นหมายความว่าเมื่อแม่ชีอยู่ภายใต้การปกครองของสงฆ์ แม่ชีจะเป็นเพียงผู้ช่วยและอยู่เบื้องหลังในการทำพิธีกรรม แต่ถ้าหากแม่ชีอาศัยอยู่ในพื้นที่ของตนโดยตรง สามารถที่จะเป็นผู้นำในการทำพิธีกรรมบางอย่างได้โดยอิสระ และไม่ถูกจำกัดต่อการแสดงบทบาทของตน

เห็นได้ว่าบทบาทของแม่ชีในทางพระพุทธศาสนา และการพัฒนาตนทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติ ล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการของทางวัด และสำนักแม่ชีทั้งสิ้น ดังนั้นถ้าหากผู้ที่มีอำนาจหรือผู้ที่เกี่ยวข้องเห็นความสำคัญ รวมทั้งมีทัศนคติที่ดีต่อแม่ชี โดยการเปิดโอกาสให้กับแม่ชีได้ทำหน้าที่ตามบทบาทของการเป็นนักบวชอย่างแท้จริง บทบาทของแม่ชีก็จะมีที่คุณภาพสูงขึ้น เรื่องนี้ พระไพศาล วิสาโล

ได้แสดงความคิดเห็นถึงประเด็นนี้ว่า การสนับสนุนแม่ชีให้มีโอกาสปฏิบัติธรรมมากขึ้น จะทำให้สถานภาพของแม่ชีมีความชัดเจนและเป็นที่ยอมรับ สถานะดังกล่าวจะเอื้อให้แม่ชีได้รับการอุปถัมภ์จากสังคมตามประเพณีที่นิยมจนเจื่อนักบวช อันจะช่วยให้แม่ชีเวลาศึกษาปฏิบัติธรรมได้อย่างเต็มที่ โดยไม่ต้องพึ่งพระด้วยการรับใช้เป็นการตอบแทน และไม่ต้องขวนขวายหาเงินเลี้ยงตัวเองอย่างขมขื่น^{๑๔}

นอกจากบทบาททางด้านศาสนาที่เป็นบทบาทหลักของแม่ชีแล้ว อีกหนึ่งบทบาทที่น่าสนใจของแม่ชี คือ บทบาททางด้านสังคม ในยุคต้นของประวัติศาสตร์ วัดหรือสถาบันศาสนา ถือเป็นสถาบันแรกรองจากสถาบันครอบครัวและชุมชนที่ทำหน้าที่จัดสวัสดิการสังคมให้แก่ประชาชนในลักษณะของความช่วยเหลือ การแบ่งปัน ให้กับคนที่ตกทุกข์ได้ยากและคนที่อ่อนแอกว่า^{๑๕} ดังนั้น การพึ่งพาอาศัยกันจะพบเห็นได้โดยทั่วไปทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยมีสถาบันทางศาสนาเป็นจุดศูนย์กลางในการจัดสวัสดิการสังคม ดังที่พงษ์เทพ สันติกุล อธิบายไว้ว่า สังคมในอดีตวัดเป็นศูนย์กลางในการจัดสวัสดิการสังคม การช่วยเหลือสังคม ทั้งในการส่งเสริมการเรียนรู้ การประกันความมั่นคงทางการเมือง ประกันความมั่นคงในชีวิต รวมถึงการสงเคราะห์ปัจจัยสี่ในยามที่สมาชิกในสังคมตกทุกข์ได้ยาก^{๑๖} ดังนั้น พระสงฆ์นอกจากจะมีหน้าที่ในการศึกษาและปฏิบัติธรรมแล้วนั้น อาจจะกล่าวได้ว่า พระสงฆ์ยังมีบทบาทและหน้าที่ด้านสังคมสงเคราะห์อีกด้วย ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่กล่าวถึงแนวทางการบริหารสงเคราะห์เป็นการจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เด็กและเยาวชนของชาติในด้านการศึกษาให้ที่อยู่อาศัยและอาหาร เพื่อให้เด็กมีสุขภาพกายและใจที่ดี^{๑๗} การทำงานของแม่ชีก็เป็นไปในลักษณะเดียวกัน โดยยึดรูปแบบการทำงานของพระสงฆ์เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ซึ่งพบว่าส่วนใหญ่สำนักของแม่ชีที่มุ่งเน้นการทำงานเพื่อสังคม จะเป็นแม่ชีประเภทที่อาศัยอยู่สำนักแม่ชีที่ตั้งขึ้นเองเฉพาะแม่ชีมากกว่าแม่ชีประเภทที่อาศัยอยู่สำนักแม่ชีของวัด โดยการทำงานจะมีทั้งโครงการช่วยเหลือเด็กของศูนย์เด็กเล็ก การจัดการศึกษาให้กับเด็กที่ด้อยโอกาสทางสังคม ช่วยเหลือคนในชุมชนในช่วงที่เกิดสภาวะวิกฤต ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ โรคระบาด ภัยธรรมชาติและอื่น ๆ หรือเป็นที่ปรึกษาและเยียวยาจิตใจให้กับผู้ที่มีปัญหาชีวิต เป็นต้น

บทบาทของแม่ชีในการจัดศูนย์เด็กเล็กก่อนเกณฑ์จะพบทั้งแม่ชีที่อาศัยอยู่สำนักแม่ชีของวัด และสำนักแม่ชีที่ตั้งขึ้นเองเฉพาะแม่ชี แต่จะเป็นลักษณะของการทำงานอย่างไม่เป็นทางการ ตามข้อจำกัดที่

^{๑๔} พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤต, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๕๘.

^{๑๕} พงษ์เทพ สันติกุล, สวัสดิการสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในยุคสมัยโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๙), หน้า ๖๒.

^{๑๖} พงษ์เทพ สันติกุล, สวัสดิการสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในยุคสมัยโลกาภิวัตน์, หน้า ๙๔.

^{๑๗} พระมหาปริยัติธรรม รุจิรมโน และปฐมพงศ์ ศุภเลิศ, “พระสงฆ์กับการจัดการศึกษาสงเคราะห์”, วารสารครูศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๕๙) : ๑๑๖.

กรมศาสนาได้กำหนดถึงระเบียบว่าด้วยศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด พ.ศ. ๒๕๓๗ โดยมีเจ้าอาวาสทำหน้าที่เป็นผู้บริหาร และพระภิกษุทำหน้าที่เป็นครูอบรมสั่งสอนเด็กในด้านต่าง ๆ นอกจากนี้ ก็จะมีครูพี่เลี้ยงที่เป็นคฤหัสถ์ทำหน้าที่ดูแลความสะอาดเด็ก และช่วยจัดกิจกรรม^{๑๘} ถ้าเป็นวัดที่มีแม่ชีอาศัยอยู่ แม่ชีก็จะคอยช่วยเหลือและทำงานในส่วนนี้ได้ แต่ถ้าหากแม่ชีมีความประสงค์ที่จะจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กขึ้นมาเองในสำนักของตน ตามกฎระเบียบของกรมศาสนา แม่ชีไม่สามารถที่จะทำได้อย่างเป็นทางการเช่นกัน ตัวอย่างเช่น ศูนย์พัฒนาเด็กและเยาวชนวัดพุทธะเคียน เป็นศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดตามระเบียบการจัดตั้งของกรมศาสนา จัดตั้งโดยเจ้าอาวาสวัดพุทธะเคียนและเป็นประธานศูนย์ โดยในทางปฏิบัติผู้ที่ดำเนินงานและวางแผนโครงการคือ แม่ชีจุฑาภา ทรพสุทธิ์ เป็นโครงการที่สนับสนุนเด็กเกินเกณฑ์ที่ไม่รู้หนังสือให้เข้ามาเรียนและสนับสนุนให้เรียนต่อในโครงการศึกษานอกโรงเรียน นอกจากนี้ ในกรุงเทพมหานคร และจังหวัดใกล้เคียงพบว่ามีหลายวัดที่มีการจัดศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด และมีแม่ชีเป็นผู้ดำเนินงาน เช่น วัดชนะสงคราม วัดศิริพงษ์ธรรมนิมิต วัดบุญศรีมณีกรณ วัดเพชรสมุทรวรวิหาร วัดปากคลองกิ่ง เป็นต้น^{๑๙} นอกจากนั้นในช่วงที่ประเทศไทยประสบปัญหาสภาวะทางเศรษฐกิจตกต่ำ กลุ่มของแม่ชีก็ไม่ได้นิ่งเฉย โดยพยายามที่จะเข้ามามีส่วนในการช่วยเหลือคนชุมชนในการสร้างงาน สร้างอาชีพ ไม่ว่าจะเป็นการจัดอบรมความรู้ทางการฝีมือ เช่น ทำดอกไม้ ตัดเสื้อผ้า บัณฑิตหอม ทำกระดาดสา เพื่อให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น^{๒๐} หรือแม้กระทั่งในช่วงที่ประเทศไทยต้องเผชิญกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ จนเกิดน้ำท่วมในหลายพื้นที่ กลุ่มของแม่ชีได้ลงพื้นที่ร่วมแจกของแก่ผู้ที่ประสบภัย แสดงให้เห็นแม่ชีไม่ได้นิ่งเฉยกับปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม และยังเฝ้าติดตามสถานการณ์บ้านเมืองอยู่ตลอดเวลา

ในปัจจุบันสำนักของแม่ชีหลาย ๆ แห่งได้ลงทะเบียนและจัดตั้งเป็นมูลนิธิขึ้น ทำให้แม่ชีมีการช่วยเหลือสงเคราะห์ชุมชนและสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งยังพอสามารถนำเงินจากดอกผลของมูลนิธิมาใช้จ่ายในสำนักและนำไปพัฒนาช่วยเหลือสังคมต่อไป

เมื่อเกิดการก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทย ซึ่งเป็นองค์กรกลางที่นอกจากจะเข้ามามีบทบาทควบคุมดูแลความประพฤติปฏิบัติของแม่ชีให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันแล้ว สถาบันแม่ชีไทยยังเข้ามามีการบริหารงานของแม่ชีให้มีประสิทธิภาพในการทำงานมากขึ้น ส่งผลให้การช่วยเหลือและการพัฒนาสังคมในรูปแบบของโครงการต่าง ๆ เริ่มเด่นชัดขึ้น เช่น งานบริการด้านสังคมสงเคราะห์ และสวัสดิการ งานด้านสงเคราะห์ทางการศึกษา งานบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ และการเผยแพร่คำสอน โครงการต่าง ๆ เหล่านี้ นอกจาก

^{๑๘} พระครูวิสุทธิสลาภิวัฒน์, “รูปแบบและการจัดการ : ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด”, วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๙): ๗๙.

^{๑๙} กฤษณา รักษาโฉมและคณะ, “สภาพปัญหาและแนวทางการเข้าถึงการศึกษาระดับสูงของแม่ชี”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒๕.

^{๒๐} กฤษณา รักษาโฉมและคณะ, “สภาพปัญหาและแนวทางการเข้าถึงการศึกษาระดับสูงของแม่ชี”, รายงานการวิจัย, หน้า ๒๕-๒๙.

จะเป็นการฝึกอบรมให้ความรู้เสริมทักษะของแม่ชีแล้ว ยังเป็นโครงการที่จัดขึ้นเพื่อช่วยเหลือ ส่งเสริม สนับสนุนเยาวชนสตรี เด็กยากจน เด็กกำพร้า ผู้ด้อยโอกาส คนชรา เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น^{๒๑}

บทบาทของแม่ชีที่ผู้เขียนได้กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการแสดงบทบาทของ ตนภายใต้สถานภาพที่ไม่แน่ชัดระหว่างนักบวชกับอุบาสิกา ทั้งการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาและการศึกษา ปรียัติ แต่แม่ชีก็ไม่ได้ละทิ้งบทบาททางสังคมในฐานะพลเมือง ดังนั้นเพื่อให้แม่ชีได้รับมาตรฐานทางจริยธรรม ผู้เขียนมีความเห็นว่า แม่ชีควรได้รับการรับรองสถานภาพ และกำหนดสิทธิในสิ่งที่แม่ชีควรจะได้รับอย่าง ชัดเจน เพื่อนำมาซึ่งความคุ้มครอง และการสนับสนุนจากรัฐรวมถึงคนในสังคม อีกทั้งองค์กรที่ปกครอง แม่ชีควรที่จะส่งเสริมและสนับสนุนบทบาทของแม่ชีเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้ แม่ชีได้มีพื้นที่แสดงบทบาท ของตนตามที่คาดหวัง

บทสรุป

แม่ชีเป็นสถานภาพทางพระพุทธศาสนา ที่เกิดขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้กับผู้หญิงได้มีพื้นที่ของการ ปฏิบัติธรรม บทบาทหลักของแม่ชีควรที่จะเป็นบทบาททางด้านศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาปรียัติและ ปฏิบัติ ส่วนบทบาททางด้านสังคมก็จะเป็นบทบาทรองลงมา ปัจจุบันนี้ ผลงานของแม่ชีที่แสดงออกมาได้ เป็นที่ประจักษ์และได้รับการยอมรับจากสังคมมากขึ้นหากเทียบกับอดีต ดังนั้น โครงสร้างทางการปกครอง ของสงฆ์และสำนักชี รวมถึงองค์กรที่เกี่ยวข้อง ควรส่งเสริมและเปิดโอกาสให้แม่ชีได้มีพื้นที่แสดงศักยภาพ ของตนมากขึ้น แนวโน้มสถานภาพของแม่ชีจะดีขึ้นเรื่อย ๆ และการที่แม่ชีพยายามทำหน้าที่ของตนที่ หลากหลาย โดยบางหน้าที่ก็ไม่ได้มีความคุ้นชิน แต่แม่ชีก็ได้พยายามเรียนรู้และพัฒนา จนทำให้แม่ชีบางท่าน เป็นที่รู้จักและได้สร้างประโยชน์มากมายต่อศาสนา ส่งผลให้คนเข้ามาศรัทธาต่อศาสนามากขึ้น ทำให้ ผลพลอยได้ที่ดีตามมาก็คือความเกื้อกูลของชาวบ้านที่มีให้กับแม่ชี อีกมุมหนึ่งในสังคม โครงสร้างทางการ ปกครองมีความแตกต่างกัน ทำให้แม่ชีไม่ได้รับโอกาสที่เหมือนกัน หน้าที่ของแม่ชีก็แตกต่างกันไป แม่ชี บางท่านสามารถปฏิบัติธรรมได้อย่างเต็มที่ เพราะวัดหรือสำนักที่แม่ชีอาศัยอยู่เป็นสายปฏิบัติ แต่ขณะ เดียวกันแม่ชีอีกบางกลุ่มที่อาศัยอยู่วัดที่ไม่ใช่สายปฏิบัติ ทำให้แม่ชีมีภาระงานภายในวัดมาก ส่งผลให้ การศึกษาปรียัติและการปฏิบัติถูกจำกัดบทบาทไปโดยปริยาย โครงสร้างทางการปกครองเป็นสิ่งที่สำคัญ และมีผลต่อการกำหนดทิศทางการแสดงบทบาทของแม่ชี

ดังนั้น องค์กรที่ปกครองแม่ชีควรให้ความสำคัญและมุ่งเน้นให้แม่ชีได้ทำหน้าที่หรือบทบาททางด้าน พุทธศาสนาอย่างเหมาะสม เพื่อเป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดี และทำให้คนยกย่องแม่ชีในเชิงนักบวชทาง พระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น และแม่ชีเองก็ควรที่จะแสดงบทบาทของตนอย่างเต็มที่ตามที่ตนเอง และคนใน สังคมคาดหวัง

^{๒๑} เจริญ ธิชากรณ์, “การทำงานของแม่ชีไทยในฐานะผู้ให้บริการในโครงการต่าง ๆ ของสถาบันแม่ชีไทย”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๘.

บรรณานุกรม

- กฤษณา รักษาโฉมและคณะ. “สภาพปัญหาและแนวทางการเข้าถึงการศึกษาระดับสูงของแม่ชี”. รายงานการวิจัย. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- เจริญ ธิชากรณ์. “การทำงานของแม่ชีไทยในฐานะผู้ให้บริการในโครงการต่าง ๆ ของสถาบันแม่ชีไทย”. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔.
- เดือน คำดี. “การรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ของฝ่ายเถรวาท”. วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๕๑) : ๖.
- นิโกลาส แชรแวส. ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, ๒๕๖๑.
- ประคอง งามชัยภูมิ. “การวิเคราะห์ความเป็นนักบวชของแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๗.
- ประคอง สิงหนาทนิตริภักซ์. “บทบาทของแม่ชีไทยในการพัฒนาสังคม”. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๖.
- ปาริชาติ สุวรรณบุบผา. “แม่ชีกับการศึกษาในประเทศไทย”. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มงานศาสนากับการเรียนรู้, ๒๕๔๕.
- พงษ์เทพ สันติกุล. สถิติการสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในยุคสมัยโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๙.
- พระครูวิสุทธิสาลีวัฒน์. “รูปแบบและการจัดการ : ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด”. วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๙) : ๗๙.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๒๗. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก, ๒๕๕๙.
- _____. ตอบ ดร.มาร์ติน พุทธวินัยถึงภิกษุณี. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: วัดญาณเวศกวัน, ๒๕๕๔.
- พระไพศาล วิสาโล. พุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤต. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖.

- พระมหาปริณายกสถ์ รุจิธมโม และปฐมพงศ์ ศุภเลิศ. “พระสงฆ์กับการจัดการศึกษาสงเคราะห์”. วารสาร
ครุศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒
(พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๕๙) : ๑๑๖.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- มัลลิกา ภูมะธน และคณะ. “พระพุทธศาสนาเถรวาท : สิทธิทางเพศกับการบวชในสังคมไทย”. วารสาร
มจร กาญจนปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑
(มกราคม - เมษายน ๒๕๖๔) : ๒๔.
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. บันทึกสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา เรื่องสิทธิเลือกตั้งของชี
และแม่ชีตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. เรื่องเสร็จที่ ๑๕๔๔/๒๕๕๖, ๒๕๕๖.
- สุขใจ พุทธิวิเศษ. “สถานภาพและบทบาทของแม่ชีในสังคมไทย”. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.